

Nil Utilitatis

een korte beschouwing

Eef Schoolmeesters, oktober 2022

Het werk *Nil Utilitatis* (2022) maakte ik met de raampresentatie bij Studio de Gruyter in mijn achterhoofd. Dit betekent dat ik wist dat het op deze locatie gepresenteerd zou gaan worden en dat ik het raam als leidraad kon nemen voor de maatvoering van het werk. En ik had een deadline. Op het moment van schrijven is het werk geïnstalleerd, maar volgt de officiële opening nog. Gedurende het maken van het werk heb ik notities gemaakt en gedachten geformuleerd. Dit ook dankzij de uitwisseling met vriendin en presentatie-collega Renée van Oploo, waarmee ik sowieso regelmatig op filosofische en kunstzinnige tour kan sparren.

Noot voor de lezer

Als lezer heb je het werk *Nil Utilitatis* mogelijk in levenden lijve gezien, maar misschien (nog) niet. Deze beschouwing is niet ter vervanging van het werk; en is ook niet uitsluitend voor degenen die het werk wel hebben gezien. Mijn doel met deze korte beschouwing is om enerzijds op mijn eigen denk- en maakproces te reflecteren en om eigen associaties en bevindingen deelbaar te maken. Schrijvend gaat me dat vaak beter af dan in gesproken woord. In combinatie met wat afbeeldingen geeft dit de lezer een inkijk in het proces achter en rondom het werk en de vragen die het in ieder geval bij mij oproept. Het is ook een uitnodiging om mee te denken. Anderzijds kan de beschouwing dienen als een mogelijke lezing van het werk. Soms vind ik het fijn om handvaten of interpretaties bij een werk aangereikt te krijgen. Dat gezegd hebbende: ondanks mijn dubbelrol als maker en beschouwer zijn beide niet absoluut. Het werk en deze tekst zijn van andere aard. Daarmee bedoel niet dat ik een zeker verband tussen mij, mijn werk en mijn interpretatie ontken; maar dat deze tot zekere hoogte relatief

zijn. Het werk mag, voor zover dat kan, een eigen 'zijn' zijn. Een ding van mij, los van mij.

Het boeket

Het werk *Nil Utilitatis* bestaat in de basis uit een foto van het bruidsboeket dat mijn oma, Doortje, droeg toen ze met opa, Henk, trouwde. Specifieker, het beeld dat ik heb laten drukken is een close-up van het boeket. De print komt niet van het origineel maar is een foto van een foto. Het beeld is zo bijgesneden dat het boeket het beeld domineert en niet de personen eromheen. Ik was gefascineerd door het hangende boeket, de jurk, de sfeer; maar wilde niet direct werk over hen als persoon maken. Dus heb ik het beeld op deze wijze gedepersonaliseerd.

Het beeld sprak me om diverse redenen aan. Het grote, hangende boeket heeft iets dramatisch door hoe het als waternival over de trouwjurk gedrapeerd wordt. Het is esthetisch aangenaam door mooie de bloemen, het hoge contrast in de foto en de sepia tint. Deze laatste versterkt een vals nostalgisch gevoel naar een tijd waar ik er nog niet was. Het boeket heeft een klassieke, traditionele uitstraling - het is precies zoals het hoort. Net als de foto, een mooi portret waarin het boeket en de context met zorg en aandacht zijn vastgelegd. Een moment om niet te vergeten in een tijd waar foto's niet zomaar genomen werden. En zoals wel vaker, als zo'n beeld me lange tijd bij blijft, ontstaat het verlangen er iets mee te doen.

Ondanks dat ik tijdens het werken met het beeld herhaaldelijk heb gezegd dat het werk niet over hen gaat (over opa en oma, of over familie), of juist dankzij, besepte ik me dat dit aspect toch ook een rol speelt. Als ik op de bank zou liggen bij Sigmund Freud en zou vertellen dat het er echt niet over gaat, zou hij precies daar vraagtekens zetten en doorvragen. Bovendien is die link er voor degenen die de originele foto kennen hoe dan ook. Wat iets niet is, is ook onderdeel van wat het wel is - het demarqueert, definieert. De uitsnede van het boeket vat dit voor me samen: het moment was van hen, en met hen van velen, op hun eigen manier. (i)

Het nutteloze

De titel van het werk leent zich uit een boek. Ik las het manifest *Het Nut van het Nutteloze* (2020) van Nuccio Ordine. In dit manifest bepleit Ordine voor - zoals de titel al zegt - het 'nutteloze nut' van onder andere kunst en literatuur en beschrijft hij de negatieve effecten van rendementsdenken op cultuur, onderwijs en wetenschap. Het gaat niet over dat kunst nutteloos zou zijn in negatieve zin, maar Ordine argumenteert voor het belang van nutteloosheid als iets dat kan leiden tot belangeloze vormen van kennis. Vormen die niet direct meetbaar zijn via direct utilitair kapitalistisch of economisch nut. Vormen die daardoor verbeelding, inspiratie en kritisch denken mogelijk maken, omdat ze niet tot directe winst of profijt hoeven te leiden. Het werk kan de markt bereiken en 'nuttig' worden maar dit is geen intrinsiek doel. De beste werken en resultaten ontstaan wanneer er vrije ruimte is voor toeval en open onderzoek, waarin men niet altijd weet wat er uit gaat komen en of het iets 'oplevert'. Dat proces in zichzelf is iets om te bewaken.

Nil Utilitatis,¹ ofwel de afwezigheid van nut / het nutteloze, leek me een passende titel voor het werk waarvan het onduidelijk is of mijn handelen tot iets meer leidt dan het feit dat er gehandeld is over een lange periode van tijd. De titel werd voor mij een ruimte om te accepteren dat ik zelf niet wist wat het zou worden en hoe ik - laat staan de ander - het zou beoordelen. Want waar ik me in het manifest van Ordine kan vinden neig ik tegelijkertijd toch naar 'goed' of 'logisch' handelen, wat een vorm van nut impliceert. Een zoektocht naar bevestiging waarvan ik overtuigd ben dat het goed is dat ik deze niet volledig vind. De titel van het werk is zo ook als een schaduw van mijn kunstenaarschap zelf gaan fungeren. Het boeket vormde zich voor mij gaandeweg tot een (esthetisch) symbool van toewijding. Toewijding aan de Ander, het Andere en het onbekende, het onzekere.

De bewerking

De foto is afgedrukt op een strook ecologisch katoen in het formaat van een meter breed en twee meter hoog. Het is groter dan ikzelf maar nog hanteerbaar. Omdat het beeld een uitvergroting is kun je op de pixelige huid van het beeld gaan zitten. Van dichtbij kun je moeilijk onderscheid maken tussen de beeldelementen, details zijn vervallen. Maar van een afstand is het beeld te herkennen - mede omdat het in deze cultuur een bekende beeldtaal kent.

Op het bruidsboeket heb ik de bloemen overgestikt met wegwerpverpakkingen van daglenzen. Deze 'lensjes' heb ik te danken aan mijn moeder, Karin, die inmiddels een aardige collectie heeft gespaard. Het materiaal is "zonde om weg te gooien" maar heeft niet direct een ander nut en hun oorspronkelijke functie hebben ze vervuld. Eerder heb ik deze lensjes gebruikt voor het werk *Window Shopping (A Year On Display)* (2021) en na *Nil Utilitatis* zijn ze nog steeds niet op. Het hergebruiken van dit materiaal kent ze een esthetische waarde toe voorbij hun nut. Het is voor mij

ook een materiele uitdaging vanuit het perspectief van onze consumptiemaatschappij om te proberen meer circulair om te gaan met de objecten om je heen. De (pas)vorm van deze lensjes boeit me, ze zijn net als het product dat erin zit afgestemd op ons lichaam en ze dienen om een vingertop vloeiend te bedienen. En als je goed kijkt, zie je dat er allerlei verschillende ontwerpen zijn maar de basisvorm (de idee) blijft gelijk. Allerlaatst zie ik conceptueel een verband tussen hoe een lens werkt (waarnemen, inzoomen, uitzoomen, scherpstellen) en het uitvergroten van de foto van het boeket waarmee details naar de achtergrond verdwijnen en een ander type beeld ontstaat. Voor mij roept het uiteindelijke beeld spelenderwijs vragen op over onze relatie tot materiaal en esthetiek; toewijding en gebruik; en de invloed van het verloop van tijd op beeld.

Een laatste aspect om te benoemen is het verloop van tijd in het maakproces. Normaliter heeft mijn beeldend werk weinig fysieke arbeid nodig. Nu kostte het naaien van vier of vijf lensjes al gauw tien minuten. Deze ervaring was wisselend meditatief en frustrerend en bewoog zich tussen nieuwsgierigheid naar het resultaat en het eigenlijk toch al denken te kennen ervan. Dit proces had ik, technisch gezien, uit handen kunnen geven. Maar door met mijn neus op de details gedrukt te staan werken werden de lensjes een zelfstandig organisme, een patroon dat zich vormde in relatie tot iedere voorafgaande handeling, kundig en onkundig door mijn eigen doen. De tijd spenderen met het werk bracht me deze reflectie maar gaf ook ruimte in de werkweek voor andere, indirecte waardevolle input via muziek, luisterboeken, podcasts en stilte. En het confronteerde me met mijn eigen geduld, aandacht - en toewijding.

Conclusie

Wellicht is *Nil Utilitatis* een samenkomst van drie generaties; een viering van het nut van het nutteloze; een esthetische metafoor van toewijding; een opdracht voor het kunstenaarschap; een ode aan recycling; een resultaat van tijd; een test van uithoudingsvermogen; een fotoprint van een boeket waarop wegwerplensjes zijn genaaid; of iets anders. Het was in ieder geval een fijn excuus om te mogen schrijven.

www.eefschoolmeesters.nl

eefschoolmeesters@gmail.com

(i) In de presentatie bij Studio de Gruyter heb ik in het raam het kleine werk *Archaeology-Piece* (2020) geplaatst naast *Nil Utilitatis*. Dit kleine sculptuur vond ik op deze plek als bij wijze van voetnoot mooi staan. Het sculptuur van 8x8x8cm bestaat uit een epoxy kopie van een oudere afdruk van het gebit van mijn moeder. Een tand ontbrak en in deze holte heb ik mijn eigen verstandskies geplaatst. Het unieke valt samen met het reproduceerbare afgietsel. Ons gebit vertelt ons veel over onszelf en onze afkomst, ook wanneer deze zich buiten ons lichaam bevindt. Mijn kies op haar gebit, samengesteld alsof deze als geheel uit de grond getrokken zijn, verbeeld voor mij deze onderlinge familierelatie en onze vorming. Omdat ik deze relatie bij *Nil Utilitatis* niet direct mee wilde nemen, leek het me na deze beschouwing een mooie toevoeging om toch samen te tonen en die relatie in ander licht te zetten.

¹ " " <<Het antwoord op je vraag is dat niets meer nut heeft / dan deze kunst die geen nut heeft>> - <<Cum bene quaesieris quid agam, magis utile nil est / artibus his, quae nil utilitatis habent.>> " een citaat van Ovidius uit *Epistulae ex Ponto* in Ordine, Nuccio (2013). *Het Nut van het Nutteloze. Een Manifest.* (p. 62). Erven J.Bijleveld, Utrecht.